

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Олега Зіновійовича ПАНКЕВИЧА на дисертацію

Ангеліни Миколаївни КУП'ЯНСЬКОЇ «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Час, що минув після проголошення Україною незалежності, переконливо довів, що для держави, яка переходить до сучасного європейського державно-правового устрою, утверджує принципи демократії та громадянського суспільства, надзвичайно важливим є існування органів конституційного контролю, завдання яких полягає у перевірці законів та підзаконних нормативно-правових актів щодо їх відповідності Основному Закону. У державно-правових системах розвинутих зарубіжних країн органи конституційного контролю успішно функціонують уже досить тривалий час. Тому актуальним є системно-структурний і правовий аналіз організації та функціонування цих органів, всебічне вивчення набутої у зарубіжних країнах практики конституційного контролю задля врахування відповідного передового досвіду на теренах Української держави і впровадження його у процеси формування та функціонування Конституційного Суду України.

Усе вищезазначене безпосередньо стосується й інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах, *актуальність потреби дослідження* становлення та перспектив й напрямів розвитку якого не викликає сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Належна обґрунтованість положень і висновків дисертації виражається у таких важливих, на наш погляд, позиціях.

Об'єкт і предмет дослідження сформульовані у цілому методологічно вірно: об'єкт дослідження визначається як «система суспільних відносин у сфері становлення та розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах», а «предмет дослідження – інститут окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах в контексті становлення та розвитку» (с. 23).

Належному рівню роботи сприяло також коректне визначення її мети, яка сформульована як «розробка теоретико-методологічної моделі становлення та розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах» (с. 22).

На її виконання були сформульовані відповідні завдання. Серед останніх особливо треба виділити такі: здійснення теоретико-правового аналізу методологічних підстав дослідження окремої думки судді конституційної юстиції крізь призму порівняльно-правового аналізу в конституційному праві; розгляд етапів становлення та розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції; розкриття змісту права судді на окрему думку в різних правових системах; розгляд юридичної природи інституту окремої думки судді конституційної юстиції; визначення поняття та ознак окремої думки судді конституційної юстиції; дослідження структури та визначення цілей окремої думки судді конституційної юстиції.

Важливо наголосити, що висновки дисертації належно кореспондуються із завданнями, поставленими здобувачкою.

Для досягнення визначеної мети та завдань дисертаційного дослідження цілком адекватно були застосовані загальнонаукові та спеціально-наукові методи, які дали змогу найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження та здійснити комплексне всебічне дослідження обраної теми. Як видається, основними методологічним засобами наукового пізнання сутності інституту окремої думки судді конституційної юстиції, використаними у рецензованій роботі, є історико-правовий і порівняльно-правовий методи. Використання першого з них

дозволило виокремити та проаналізувати етапи розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції в країнах англосаксонської та романо-германської правових сімей (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). Застосування другого, своєю чергою, сприяло виявленню тенденцій та зіставленню підходів до дослідження інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.4).

Обґрунтованість положень і висновків дисертації досягається також використанням широкої джерельної бази. Основні положення роботи опрацьовані із залученням великого масиву інформаційних джерел та наукової літератури, які становлять у сукупності 304 позицій, причому значна кількість – англійською мовою.

Ознайомлення з науковою розвідкою А. М. Куп'янської дає вагомі підстави стверджувати про загалом логічне викладення матеріалу дослідження, що уможливорює системний та послідовний розгляд задекларованих проблем. Робота складається із вступу, трьох розділів (котрі містять дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Структурна побудова дисертації свідчить про науково аргументований підхід до вирішення завдань дослідження.

Наукова новизна дисертації визначається оригінальною постановкою та вирішенням актуальної і багатоаспектної наукової проблеми становлення та розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах.

Особливо необхідно відзначити положення, сформульовані *уперше*. Йдеться про розгляд висловлення суддею окремої думки як його невід'ємне право – як право судді на окрему думку, що містить два аспекти: 1) закріплення права судді заявити окрему думку (матеріальний аспект окремої думки судді, що визначає сам факт наявності відповідного права судді); 2) регламентація порядку та умов доступу до текстів цих окремих думок (процесуальний аспект окремої думки судді, що характеризує «зовнішні» прояви реалізації відповідного права судді); узагальнення, що в органах

конституційної юстиції зарубіжних країн конфлікт між суддями може бути вирішений трьома способами: 1) відмова від участі в ухваленні рішення (відставка); 2) передача справи на розгляд іншого суду, якому надано ширший розсуд у частині тлумачення законодавства; 3) формалізована заява незгоди, зокрема з мотивів, що безпосередньо не спираються на чинне правове регулювання (подання окремої думки); доведення, що закріплення інституту окремої думки судді в тій чи іншій правовій системі є факультативним та має перехідний характер, що властиво для держав, які перебувають у процесі реформування правової системи.

Не викликає принципів заперечень й більшість положень, які *удосконалено* у рецензованій дисертації (дефініція поняття «окрема думка судді»; правові засади забезпечення гласності та прозорості конституційного процесу; наукові погляди на специфіку конституційного процесу в країнах англосаксонської та романо-германської правових сімей; обґрунтування доктринального значення інституту окремої думки судді конституційної юстиції для розвитку і вдосконалення законодавства України на основі позитивного досвіду зарубіжних країн) та положень, які *дістали подальшого розвитку* (методологічні підходи дослідження інституту окремої думки судді конституційної юстиції в теорії права та конституційному праві (зокрема, через історико-правовий метод та метод порівняльно-правового аналізу); розкриття змісту й сутності положень про заборону на опублікування окремих думок суддів та виведення їх із публічної сфери в окремих зарубіжних країнах; правове регулювання забезпечення конституційного контролю органами конституційної юстиції України та зарубіжних країн).

Практичне значення одержаних в дисертації результатів полягає в можливості їхнього використання у: науково-дослідній діяльності – для проведення подальших наукових досліджень інституту окремої думки судді в теорії права та конституційному праві; правотворчій діяльності – для подальшого удосконалення чинного законодавства у сфері конституційної юстиції; правозастосовній діяльності – для удосконалення доктринального

підґрунтя практики Конституційного Суду України щодо реалізації права судді на окрему думку.

Окрім того, ці результати можуть використовуватися в процесі викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Держане право зарубіжних держав», «Сучасний конституціоналізм в Україні», при підготовці відповідних підручників і навчальних посібників.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.

Анотації та основні положення тексту рецензованої дисертації відповідають вимогам ідентичності в частині формулювання теми, об'єкта, предмета, завдань, положень, новизни, висновків до розділів, загальних висновків. У змісті анотації відображені положення, котрі стосуються методології дослідження, основні положення дисертації, достовірність яких належним чином обґрунтована.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. На підставі викладеного вважаємо, що рецензоване дисертаційне дослідження є завершеною самостійною кваліфікаційною роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання з визначення правової природи окремої думки судді конституційної юстиції України та зарубіжних країн, характеристики її становлення та розвитку.

Висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх достовірність і повнота, наукова новизна і практична значущість не викликають сумнівів.

Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим нормативним вимогам. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що містяться у дисертації, знайшли своє відображення в 16 наукових публікаціях, з яких: 7 наукових статей (6 – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, 1 – у зарубіжному фаховому виданні) та 9 тез виступів на науково-практичних заходах. У вказаних публікаціях достатньо повно відображені усі основні положення дисертаційного дослідження.

Наукові публікації А. М. Куп'янської відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових працях, в яких представлено основні її результати, не виявлено.

Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право».

Дисертація виконана державною мовою. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Зауваження щодо змісту дисертації. Водночас дисертаційна робота А. М. Куп'янської, як і кожна вагома творча праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. В рамках цієї рецензії необхідно, на нашу думку, зупинитися на таких конкретних зауваженнях і побажаннях:

1. У цілому схвалюючи загальну концепцію та архітектуру дисертаційної роботою А. М. Куп'янської, вважаємо за потрібне наголосити, що у контексті задекларованої теми рецензованого дослідження у процесі його публічного захисту видається необхідним додаткове обґрунтування здобувачкою виокремлення підрозділу «3.3. Окрема думка в практиці зарубіжних судів» (с.170-188), присвяченого аналізу інституту окремих думок суддів у міжнародних судових органах.

2. У четвертому висновку до дисертації (с. 194) наголошується: «Навіть у тих країнах, де окремих думок немає (Франція, Італія), конституційно-правова доктрина дедалі наполегливіше висловлюється на користь їхньої публікації. Таким чином, в історичній перспективі окремі думки суддів стануть неодмінним супутником судових рішень, а їх публікація – обов'язковою у всіх зарубіжних країнах». На нашу думку, останнє твердження є занадто категоричним та недостатньо обґрунтованим.

3. У п. 6 загальних Висновків до дисертації зазначено: «З історичної точки зору інститут окремих думок суддів в англосаксонській правовій сім'ї заснований не на праві судді заперечити колегам, а на його обов'язку озвучити власну думку і навести аргументи на її підтримку» (с. 195). Водночас в п. 7 цих Висновків наголошено, що «Інститут окремої думки в країнах англосаксонської правової сім'ї заснований на обов'язку кожного судді висловити власні висновки по суті справи» (с. 195). Отже, ми можемо констатувати факт часткового невиправданого дублювання дисертаційних положень.

4. На с. 192 дисертації зазначається: «З'ясовано, що правові позиції конституційного суду формують політико-правовий ландшафт, коригуючи взаємовідносини органів влади, уточнюючи правове становище особистості в державі». Необхідно уточнити, що має на увазі здобувачка під термінопоняттям «політико-правовий ландшафт»?

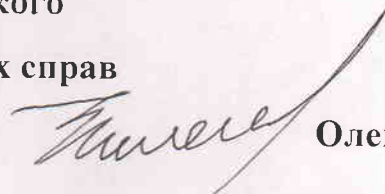
5. Дисертаційна робота не позбавлена й деяких фактологічних помилок. Зокрема на с. 184 читаємо: «Нарешті, доцільним є розгляд даних діяльності суддів, чий термін повноважень завершено (цього критерію, на жаль, не вдається дотримуватися стосовно судді від України, оскільки термін повноважень В. Буткевича закінчився у 2008 році, а обрана 2010 року Г. Юдківська, як і раніше, є суддею ЄСПЛ)». Проте, як відомо юридичній спільноті, 26 квітня 2022 року Парламентською асамблеєю Ради Європи суддею ЄСПЛ від України терміном на 9 років обрано Миколу Гнатівського, який склав присягу 27 червня цього ж року.

Вищенаведені критичні міркування значною мірою мають характер не стільки принципових зауважень, скільки роздумів над можливими шляхами подальшого вдосконалення викладу матеріалів цього цікавого та ґрунтовного наукового дослідження. Таким чином, висловлені зауваження і побажання не зачіпають концептуального ядра дисертації і не змінюють її загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження на тему «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах» відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а його авторка – КУП'ЯНСЬКА Ангеліна Миколаївна – за умови успішного публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права Львівського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Олег ПАНКЕВИЧ

Підпис доц. О. П. за
засвідчує!
Проректор Львівського ДУВС

О. Балишевська